

Redactioneel

In 1986 verscheen de laatste aflevering van de twintigste jaargang van *Research in the Teaching of English*, het onderzoeksblad van de Amerikaanse *National Council of Teachers of English*. Voor Anne J. Herrington van de University of Massachusetts at Amherst vormde dat een welkome aanleiding voor een historische terugblik: ze probeerde zicht te krijgen op ontwikkelingen, zoals weerspiegeld in het blad, in het onderzoek naar schrijven toegespitst op onderwijzen en leren. In mei 1989 verschenen haar bevindingen: een boeiend en - ook voor *Spiegellezers* - leerzaam essay. Boeiend, omdat ze op onderhoudende wijze het ontstaan van meer pluralisme in epistemologie en methodologie illustreert; leerzaam omdat haar verhaal tendensen laat zien, die verrassend genoeg, bij nader inzien herkenbaar zijn in de Nederlandse context.

Herrington ziet een zich zelf constituerende gemeenschap ontstaan die in het begin gekenmerkt wordt door één enkel onderzoeksparadigma: kwantitatief wetenschappelijk onderzoek. Maar in de loop der jaren treedt er een verbreding op, zowel wat betreft wat onderzocht wordt als hoe: kwalitatief onderzoek komt op en de variatie in theoretische opvattingen neemt toe. Maar die verandering gaat erg langzaam; onmiskenbaar is het paradigma uit de eerste jaargangen nog steeds dominant. Het tijdschrift heeft, in Herringtons analyse en interpretatie, tot nu toe twee functies vervuld: het hield het dominante paradigma op de been, maar vormde tegelijkertijd een forum van waaruit de roep om verandering in de onderzoekspraktijk stem kon krijgen.

Die roep om verandering houdt ongetwijfeld ook verband met de spanning die er blijkt te bestaan tussen de (relatief kleine) onderzoeksgemeenschap en de veel grotere gemeenschap van betrokkenen bij het taalonderwijs. Die blijkt uit discussies over de 'waarde' van empirisch onderzoek voor die grotere gemeenschap en vooral over heikele onderwerpen als de validiteit van toetsen en de invloed van toetsen op curricula en op beslissingen over het onderwijsbeleid.

Herrington kijkt niet alleen om in verwondering, ze doet ook enkele uitspraken over de agenda van de toekomst tegen de achtergrond van het verleden. Ze ziet drie belangrijke agendapunten die wellicht ook een Nederlandse discussie kunnen structureren.

1. De voortdurende onbehaaglijkheid binnen de onderzoeksgemeenschap over onderzoeksparadigmata die zich onderscheiden van 'de eigen'. Het blijkt moeilijk om die wederzijds als valide te accepteren, omdat er zoveel verschil is in aannames vooraf, methoden en taal. Dat wordt des te moeilijker, als het gaat om elkaar 'plaats te gunnen'; onderzoekers die niet in het dominante paradigma werken hebben daar natuurlijk het meeste last van. Het lijkt niet eenvoudig om dat probleem op te lossen; het zal dan ook nog lang 'op de agenda' blijven staan. Er zal constant kritisch gediscussieerd moeten worden over de aard van het werk, de kwaliteit ervan en de

onderliggende theoretische veronderstellingen. Op die manier achterhaald worden, wat de aard is van de onderzoeksgemeenschap.

2. Hoe moet de post-doctorale docenten-opleiding ingericht worden? Moeten de studenten opgeleid worden tot docent, tot onderzoeker of tot beide? In eerste instantie zal iedereen geneigd zijn te zeggen: beide. Maar in de praktijk blijkt dat niet makkelijk te realiseren. Als overigens die praktische problemen opgelost zijn, blijft de vraag: Tot wat voor soort onderzoekers moeten de studenten opgeleid worden? Ook voor dit probleem geldt, dat een kritische discussie de lijnen voor de toekomst moet verduidelijken.
3. Het lijkt onvermijdelijk dat het debat over peilingsonderzoek en toetsontwikkeling gevoerd blijft worden. Dat debat kan zich niet beperken tot technische kwesties; het zal zich vooral moeten richten op het achterliggende onderwijsbeleid. Dan zal het noodzakelijk blijken dat ieder voor zichzelf nagaat, hoe opvattingen beïnvloed worden door persoonlijke standpunten; door sociale en onderwijskundige achtergronden, door het werk dat gedaan wordt en de instituties waarbinnen dat gedaan wordt.

Herrington gaat ervan uit dat het tijdschrift een belangrijke rol kan vervullen bij het steeds weer aan de orde stellen van deze en andere problemen. Het redactiebeleid moet er dan op gericht zijn, om niet-empirische onderzoekers aan het woord te laten; om belangrijke publikaties door twee of meer recensenten met duidelijk uiteen lopende opvattingen te laten bespreken, om 'goede' verslagen te publiceren van bijeenkomsten waarop onderzoekers uit verschillende 'paradigmata' met elkaar in debat gaan. Maar ook redactionele 'overpeinzingen', zoals die in de laatste jaargangen gepubliceerd zijn¹, en 'standpunt-artikelen'² kunnen volgens haar een belangrijke bijdrage leveren.

Natuurlijk laat de *Spiegel*redactie zich geen Amerikaans beleid opdringen. Maar wie zich alleen maar de afgesloten zevende jaargang van *Spiegel* voor de geest haalt, zal niet veel moeite ermee hebben om de drie belangrijke agendapunten van Herrington daarin terug te vinden. En ook in deze aflevering zijn ze te herkennen.

Dit nummer opent met de post-doctorale docentenopleiding: "Enfin, de redactie van *Spiegel* wil conform de eigen doelstellingen weer eens aandacht besteed zien aan "de opleiding tot leraar in de moedertaal". Met de (...) blik uiteraard onbekommerd gericht op oneindig" geeft *Theo Rensman* daarom "een beknopte schets van de opzet en ervaringen met de eerste twee postdoctorale 12-maandscursussen Nederlands, gegeven op het Pedagogisch Didactisch Instituut van de Universiteit van Utrecht." De heldere beschrijving als kern van zijn bijdrage wordt voorafgegaan door een vergelijking tussen enkele karakteristieken van de oude en de nieuwe opleiding. Daaruit blijkt onder andere dat "de stage het hart van de opleiding is en blijft (...). Het verschil met vroeger komt voort uit de langere duur van de opleiding: een onderdeel als 'onderzoek', dat nu is toegevoegd, houdt in intensief stilstaan bij een onderwerp, bijvoorbeeld uit de vakdidactiek. Als primair doel van dat onderzoek noemt Rensman "dat de a.s.

docent straks in staat is zelfstandig bepaalde probleempjes op zijn school te analyseren, te onderzoeken en liefst op te lossen." Tegelijkertijd wijst hij op een probleem: "Wie thuis is in de academische wonderwereld weet dat Onderzoek met een hoofdletter gespeld wordt - en dat bij het onderdeel 'onderzoek' in de leraarsopleiding daarom het gevaar van academische rites en erediensten vlak om de hoek ligt."

Volgens Rensman is de individuele eindstage het zwaartepunt van de nieuwe opleiding. Die draagt er flink toe bij, dat de eerste van Rensmans conclusies die op de beschrijving volgen, kan luiden "dat de universitaire leraarsopleiding voor het eerst in zijn bestaan mag beschouwd worden als een *volwaardige* beroepsvoorbereiding." Als afsluiting neemt Rensman een slotbeschouwing op door Jelle Klipp en Robbert Roosenboom, de eerste twee docenten Nederlands die volgens het nieuwe model in Utrecht zijn opgeleid. Over de waarde van het nieuwe onderdeel 'onderzoek' blijken zij het niet eens, al willen ze het beiden handhaven. De individuele eindstage krijgt van hen een hoge waardering: die "heeft er in feite voor gezorgd dat wij in de op de opleiding volgende beroepspraktijk onder lastige omstandigheden overeind zijn gebleven."

"In de moedertaal didaktiek wordt" naar de indruk van *Helge Bonset* "het laatste decennium meer zorg aan begripsomschrijvingen besteed dan daarvoor." Ten bewijze daarvan noemt hij de pogingen tot begripsverheldering die gewaagd zijn bij begrippen als schrijfvaardigheid, taalbeschouwingsonderwijs, traditioneel grammatika-onderwijs, normale functionaliteit en kommunikatief taalonderwijs. Maar op het terrein van "het verhelderen van begrippen ten behoeve van (moedertaal) didactisch onderzoek" is er nog veel werk aan de winkel. Bonsets eigen favoriete begrip dat aan verheldering toe is, blijkt leesplezier te zijn, complete kommunikatieve situaties en reflectie trekken echter ook zijn belangstelling. Als eigen proeve leverde hij een begripsverheldering van leerlijn. (Bonset & De Boer 1989) In zijn bijdrage aan dit nummer van *Spiegel* presenteert Bonset het instrument dat hij voor die begripsverheldering ontwikkelde en toepaste. Hij liet zich daarbij enerzijds inspireren door de methode voor signifi sche analyse van een gegeven begripsterm zoals ontwikkeld door De Groot & Medendorp en anderzijds door die van de conceptuele analyse van Wilson. Wat Bonset te bieden heeft, benoemt hij als een "eenvoudigweg eclectisch tot stand gekomen instrument", dat hij alleen aanbiedt aan collega's in de hoop dat zij het even eclectisch kunnen omvormen voor eigen onderzoeksdoel-einden. Daarmee stelt Bonset Herringtons eerste agendapunt aan de orde, al benadert hij het van een heel andere kant: niet in de theoretische discussie, maar in een pragmatische toepassing van instrumenten lijkt hij een wederzijdse acceptatie te willen verankeren.

De kern van het instrument is een interview-leidraad; het artikel beschrijft een stapsgewijze procedure voor het ontlocken, analyseren en interpreteren van gegevens die moeten leiden tot een voorstel voor een voorlopige accoorddefinitie van het begrip dat verheldering behoeft.

Sinds begin 1988 loopt aan de Universitaire Instelling Antwerpen een onderzoeksproject op Ministerieel Initiatief met betrekking tot 'de kwaliteit van het moedertaalonderwijs'. In dat kader hebben *Rita Rymenans* en *Gino Leroy*

geprobeerd via enquête-onderzoek bij twee respondentengroepen - te weten 'jongeren' en 'ouders en vakspecialisten' - te achterhalen 'welke taken jonge afgestudeerden het meest frequent (d.w.z. dagelijks of wekelijks) moeten uitvoeren in het dagelijks leven.' Daarmee brengen ze de behoefte als gebruik in kaart. Daarnaast zijn ze nagegaan "welke taken belangrijk of heel belangrijk zijn, maar onvoldoende worden beheerst." Dat levert een indruk van de behoefte als tekort. Van beide typen taken geven ze voor beide respondentengroepen een zogenaamde top-10. Daaruit concluderen ze "dat jonge afgestudeerden van het secundair onderwijs vaker lezen dan schrijven, maar dat ze bij het uitvoeren van de schrijftaken grotere tekorten ervaren."

In Nederland is - in bepaalde opzichten - vergelijkbaar onderzoek verricht aan de SCO. Hoewel een gedetailleerde vergelijking van de onderzoeksresultaten in Vlaanderen en Nederland niet mogelijk is, laten Rymenans en Leroy toch enkele frappante overeenkomsten en verschillen tussen Vlaamse en Nederlandse uitkomsten de revue passeren.

Rymenans en Leroy laten niet onvermeld dat hun onderzoek slechts een tussenstap is: uiteindelijk gaat het om de constructie van taalproeven die moeten 'aantonen' dat de moedertaal didactiek de klachten over het moedertaalonderwijs uit de samenleving niet naast zich neerlegt. Daarmee kan Herringtons derde agendapunt aan de orde komen.

In deze aflevering van *Spiegel* worden drie publikaties besproken. Allereerst geeft M.A.J. Matthijssen zijn oordeel over de "hoofdstukken uit de geschiedenis van het moedertaalonderwijs in en buiten Nederland" die een aantal Nijmeegse onderzoekers onder de titel *Tussen Apollo en Hermes* in 1988 het licht lieten zien. Aangezien de Nijmegenaren zich bij de verantwoording van hun werkwijze meermaals beroepen op de aan Matthijssen toegeschreven rationaliteitentheorie is het zeer interessant kennis te nemen van de kritische kanttekeningen die de ontwerper bij het gebruik van zijn theorie plaatst. De recensent laat duidelijk zien dat het boek zijns inziens onvoldoende onderscheid maakt tussen twee kernbegrippen: rationaliteit en paradigma. Daardoor ontnemen de auteurs zich "de mogelijkheid om subtiele maar betekenisvolle veranderingen of aanpassingen in kennisdefinitie van het moedertaalonderwijs waar te nemen." Matthijssen laat het niet bij kritiek maar draagt "een steentje bij" aan "een meer genuanceerde interpretatie (...) van de paradigmawisselingen in het Nederlandse moedertaalonderwijs met gebruikmaking van de rationaliteitentheorie. In zijn interpretatie "voltrekt zich in de periode 1930 tot 1960 e.v. een aanwijsbare trend van trapsgewijze aankondiging, doorbraak en versterking van een technisch-rationele kennisdefinitie in het moedertaalonderwijs." Vooral aan de ontwikkeling tussen Van den Ent (1941) en Van Dis (1962) hecht hij daarbij groot belang.

Matthijssen wijst ook nog op "een zekere overeenkomst tussen de taaldefinities rond 1910 en 1970". Als belangrijk verschil noemt hij het accent op *individuele* expressie rond 1910 en op *sociaal* functioneren in 1970. Hij suggereert een verband met (pleidooien voor) emancipatie van nieuwe maatschappelijke groeperingen in de aanloopfase van een nieuwe rationaliteit. Rond 1970 gaat het om de emancipatie van de arbeidersklasse; "en deze moet het hebben van erkenning van *sociale* gelijkwaardigheid en opheffing van ongerechtvaardigde machtsaanspraken, via een systeem van communicatieve compe-

tentie." Deze - vooralsnog hypothetische - uitleg lijkt zeker een nadere studie waard.

Armand van Assche bespreekt *Jeugdliteratuur* van Jacques Vos: aan het werk van deze auteur kan zijns inziens niet voorbij gegaan worden, omdat het zich kenmerkt door "produktiviteit en een degelijke, internationale oriëntatie op het vakgebied." "Met de vinger op het blad" beschrijft Van Assche het eerste, theoretische hoofdstuk waarbij hij de goede en slechte kwaliteiten van dit boek duidelijk maakt. Hij concludeert dat "Vos zich een belezen didacticus toont met meestal evenwichtige, uitgebalanceerde stellingen. Maar wie naar enige diepte of argumentatie achter de standpunten of al te losse citaten zoekt, komt volledig bedrogen uit."

Het tweede deel van de publikatie biedt volgens Van Assche "een verzameling tips en perspectieven gebundeld in enkele hoofdstukken." Hier werken Vos' "rijke ervaring, zijn veelzijdige oriëntatie en fantasievolle uitwerking en realiteitszin optimaal samen." Het eindoordeel van Van Assche luidt: "Een mooi uitgegeven maar onrijp boek."

De VALO-Moedertaal was geïnteresseerd in de manier waarop scholen voor voortgezet onderwijs gebruik maken van de faciliteitenregeling voor het bestrijden van onderwijsachterstanden van cumi-leerlingen. Johan van Gorp zocht dat uit voor de commissie en deed daarvan verslag in de publikatie *Nederlands als tweede taal in het voortgezet onderwijs*. Hij geeft daarin o.a. een nadere bepaling van het begrip NT2, beschrijft de (totstandkoming van de) faciliteitenregeling, brengt in kaart wat er al bekend is over het gebruik en geeft de resultaten van casestudies op vier scholen. *Connie Raymakers-Volaart* bespreekt zijn rapportage. Ze geeft eerst een overzicht van de resultaten van het onderzoek en concludeert daaruit dat "dit onderzoek een goed inzicht geeft in de achtergronden, praktijk en knelpunten van het onderwijs NT2 in het VO." Wel vindt ze aanleiding "enkele kanttekeningen te plaatsen, die meer gericht zijn op bepaalde uitgangspunten bij het onderzoek dan op de kwaliteit."

Wie het ingewikkelde veld van het onderwijs aan 'cumi-leerlingen' enigszins kent, heeft ook weet van de 'brandende kwesties' die daar spelen: moet NT2 een apart schoolvak zijn of worden; moeten de extra-faciliteiten vooral aan NT2-onderwijs besteed worden; welke docenten moeten betrokken zijn bij de ondersteuning en begeleiding van niet-Nederlandstalige leerlingen; wat vinden allochtone leerlingen zelf van die ondersteuning en begeleiding? Heel wat vragen dus, waarop voorlopig alleen 'gissend onderwijs' een antwoord te geven is. "Ondanks deze onbeantwoorde vragen moet", volgens Raymakers-Volaart, "de conclusie zijn, dat in dit verslag veel meer vragen wel beantwoord worden."

Het doet genoeg te kunnen melden dat de redactie zich op drie, voor *Spiegel* belangrijke terreinen, heeft weten te versterken. Het veld van de NLO is opnieuw vertegenwoordigd in de redactie, nu in de persoon van Carl Brüsewitz, verbonden aan de Christelijke Hogeschool Windesheim te Zwolle; hij zal zich ook bezig houden, binnen de redactie, met informatietechnologie. Sjaak Kroon, medewerker van het Werkverband Taal en Minderheden aan de Katholieke Universiteit Brabant gaat functioneren als de redactionele 'gate keeper' voor het onderzoek op het terrein van NT2-, 'eigen taal'- en intercultureel onderwijs.

Dat hij zijn sporen op het gebied van onderzoek naar moedertaalonderwijs ook al getrokken heeft, hoeft in *Spiegel* nauwelijks opgemerkt te worden. Tenslotte heeft ook Tanja Janssen, verbonden aan de SCO aan de Universiteit van Amsterdam, haar aarzeling overwonnen; ze is toegetreden tot de redactie. Haar kennis van de moedertaal didactiek en haar ruime ervaring met onderzoek naar (moedertaal)onderwijs vormen een welkome aanvulling op de redactionele expertise.

Spijtig dat hier ook vermeld moet worden, dat Nicole Rowan van de Rijksuniversiteit Gent de redactie heeft moeten verlaten. Haar werk bracht met zich mee, dat ze de moedertaal didactiek vaarwel moet zeggen, en zich moet concentreren op de vreemde-talendidactiek. Haar inbreng in het redactionele beleid zal node gemist worden.

Warnsveld, maart 1990

Noten

1. Bedoeld zijn zogenaamde musings van de redacteuren. Zie bijvoorbeeld: Langer 1985; Langer Applebee 1984.
2. Verwezen wordt naar Britton 1984; Rosenblatt 1985; Purves and Purves 1986 en Winterowd 1986.

Bibliografie

- Bonset, H., M. de Boer *Leerlijnen* een onderzoek naar de begripsterm leerlijn en een voorstel voor een voorlopig akkoorddefinitie. Enschede: VALO-M 1989
- Britton, J., Viewpoints: Distinctions between participant and spectator roles in language research and practice. In: *Research in the Teaching of English* 18 (1984), 320-331
- Herrington, A.J., The first Twenty Years of *Research in the teaching of English* and the Growth of a Research Community in Composition Studies. In: *Research in the Teaching of English* 23 (1989), nr. 2, 117-138
- Langer, J.A., Musings ...; A Sociocognitive View of Language Learning. In: *Research in the Teaching of English* 19 (1985), nr. 4, 325-327
- Langer, J.A., A.N. Applebee, Musings. In: *Research in the Teaching of English* 18 (1984), nr., 5-7
- Purves, A.C., W.C. Purves, Cultures, texts, models and activity of writing. In: *Research in the Teaching of English* 20 (1986), 174-197
- Rosenblatt, L.M., Viewpoints: Transaction versus interaction: A terminological rescue operation. In: *Research in the Teaching of English* 19 (1985), 96-107
- Winterowd, W.R., Viewpoints: Dramatism and the composing process. In: *Research in the Teaching of English* 20 (1986), 317-327